

Dziecka bicie łatwi życie – czyli o przemocy w wychowaniu w opiniach i relacjach rodziców

Ewa Jarosz

Uniwersytet Śląski

W artykule omówiono wyniki ogólnopolskich badań surveyowych prowadzonych na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka dotyczących postaw polskich rodziców wobec kar cielesnych, stosowania ich wobec własnych dzieci oraz wiedzy nt. prawnego zakazu stosowania takich kar w Polsce. Zaproponowano także kierunki działań służących ograniczeniu stosowania kar cielesnych przez polskich rodziców.

SŁOWA KLUCZOWE:

KARY CIELESNE, KLAPSY, DZIECI, PRZEMOC, RZECZNIK PRAW DZIECKA

Wprowadzenie – kary cielesne jako globalny problem społeczny

Troje na czworo dzieci na świecie, czyli 1,7 mld, doświadcza co roku emocjonalnej, fizycznej lub seksualnej przemocy, okrutnego traktowania czy wykozystywania. To oznacza, że ponad połowa całej dziecięcej populacji dorasta, doświadczając krzywdy, poniżenia, bólu, lęku, wykorzystania lub zagrożenia. Tymi danymi szokują raporty i opracowania dotyczące problemu przemocy wobec dzieci (Know Violence in Childhood, 2017; SRSG, 2017; UNICEF, 2017a, 2017b). Najczęściej doświadczaną przez dzieci postacią przemocy jest przemoc w wychowaniu. Znacznie przewyższa ona częstotliwością występowania inne formy i rodzaje przemocy doświadczanej przez dzieci, np. przemoc rówieśniczą. Szacuje się, że co roku w skali całego globu ponad miliard dzieci do 14 r.ż. doświadcza kar cielesnych – najrządziej

w krajach rozwiniętych, a najczęściej, wręcz niemal powszechnie, w Afryce i Azji (Durrant i in., 2017; Know Violence in Childhood, 2017; UNICEF, 2014, 2017a).

Zakres występowania problemu przemocy wobec dzieci oraz charakter i znaczenie jego konsekwencji spowodowały, że na świecie jest podejmowanych coraz więcej inicjatyw zmierzających do eliminacji tego zjawiska (Jarosz, 2017). W roku 2009 wskutek oddźwięku, jaki wywołał światowy raport o przemocy wobec dzieci autorstwa Pinheiro (2006), uznano to zjawisko za niezwykle poważny problem o charakterze globalnym i utworzono mająca za zadanie walkę z nim agendę Narodów Zjednoczonych – stanowisko i biuro Specjalnego Reprezentanta ONZ ds. przemocy wobec dzieci. Dzisiaj, odwołując się do poważnych rozmiarów zjawiska, pełniąc tę funkcję Marta Santos Pais nawołuje o pilne działania, o wzrost wysiłków i nakładów na ochronę dzieci przed przemocą, o efektywne działania eliminujące wszelkie formy przemocy, jakiej obecnie doświadczają dzieci (Santos Pais, 2017) .

W 2015 r. międzynarodowa społeczność umieściła przemoc wobec dzieci wśród pilnych problemów świata, jakie powinny zostać rozwiązane do roku 2030, czyli w Celach Zrównoważonego Rozwoju (*Sustainable Developmental Goals. Agenda 2030*). Wśród 17 wskazanych w nich obszarów działań, w ramach celu 16.2 zadeklarowano konieczność eliminacji wszelkich form przemocy wobec dzieci¹. Do zrealizowania tego zadania powołano specjalną agendę Global Partnership to End Violence Against Children (Globalne Partnerstwo na rzecz Zakończenia Przemocy wobec Dzieci), która jako swoista platforma działań międzynarodowych ma koordynować oraz monitorować działania i ich efekty.

Oczywiście całkowita likwidacja problemu przemocy wobec dzieci stanowi dość monumentalne wyzwanie, biorąc pod uwagę powszechność jego występowania oraz ogromne zróżnicowanie ekonomicznych i społecznych kontekstów, w jakich żyją dzieci na całym świecie – co zauważa wielu ekspertów (Durrant i in., 2017). Jednocześnie jednak podkreśla się, że koszty indywidualne i społeczne, jakie wynikają z negatywnych konsekwencji rozwojowych doświadczania przemocy przez dzieci, w tym koszty ekonomiczne związane z różnymi formami pomocy w zakresie zdrowia psychicznego, działania sektora sprawiedliwości, podejmowania specjalnych działań reedukacyjnych, a także koszty medyczne dotyczące konsekwencji zdrowotnych są – jak wyliczają niektóre źródła (Fang i in., 2012) – tak ogromne, że wysiłek ten musi być podjęty (Durrant i in., 2017).

1 Cele Zrównoważonego Rozwoju. Program 2030 w wersji polskiej dostępny jest na stronie <http://www.un.org.pl/agenda-2030-rezolucja>.

Wśród wielu rekomendowanych działań mających prowadzić do likwidacji przemocy wobec dzieci podstawową rolę odgrywają reformy prawa zmierzające do zapewnienia pełnej ochrony dzieci przed wszelkimi formami przemocy, również karami cielesnymi stosowanymi przez rodziców czy innych bezpośrednich opiekunów dziecka. Obecnie 53 państwa na świecie wprowadziły już całkowity zakaz stosowania wszelkich form przemocy, a wiele innych podjęło proces legislacyjny zmierzający do jego uchwalenia (Global Initiative to End Corporal Punishment 2017)². Polska wprowadziła zakaz stosowania kar cielesnych w 2010 r. poprzez nowelizację ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Do innych zalecanych działań należą różne postaci i formy edukacji społecznej – ogólnej (np. realizowanej przez kampanie społeczne) lub ukierunkowanej na grupy rodziców, wychowawców i opiekunów (Durrant i in., 2017; Jarosz, 2017). Wśród istotnych działań służących eliminowaniu problemu wymienia się także prowadzenie badań monitorujących występowanie zjawiska przemocy wobec dzieci, w tym przemocy w wychowaniu, oraz badań dotyczących jego konsekwencji, a także uwarunkowań. Pozwalają one m.in. analizować dynamikę problemu i jego podatność na różne działania czy zjawiska społeczne, a czasami umożliwiają monitorowanie skuteczności podejmowanych działań, programów i środków zmierzających do eliminacji przemocy doznawanej przez dzieci. Z tego powodu badania naukowe dotyczące problemu przemocy i kar cielesnych są zalecane jako potrzebne i ważne w całej ogólnej strategii działań zmierzających do eliminacji przemocy w wychowaniu (SRSG, 2013; UNICEF, 2014). Wśród istotnych kierunków badań wskazuje się na te, które diagnozują i eksplorują postawy społeczne wobec kar cielesnych. Uznaje się bowiem, że kulturowy kontekst przekonań na temat kar cielesnych i społeczno-kulturowa aprobata przemocy wobec dzieci należą do podstawowych czynników ryzyka występowania problemu. Ten rodzaj badań jest więc od wielu lat realizowany w wielu krajach o różnym profilu kulturowym (np. Bussmann i in., 2011; Oveisi i in., 2009; Romano, Bell, 2013). Są one także prowadzone w Polsce przez różne podmioty (zob. np. Włodarczyk, 2017). W niniejszym opracowaniu przedstawiono badania realizowane w ramach systematycznego monitorowania postaw społecznych wobec kwestii przemocy w wychowaniu.

2 Bieżącą sytuacją dotyczącą wprowadzania oficjalnego zakazu jest prezentowana przez Global Initiative to End Corporal Punishment na stronie <http://www.endcorporalpunishment.org/>.

Metodologia badań własnych nad postawami wobec przemocy w wychowaniu

Od 2011 r. na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka prowadzone są systematyczne badania nad społecznymi postawami dotyczącymi przemocy w wychowaniu (zob. Jarosz, 2013, 2015; Jarosz, Nowak, 2012). W roku 2017 przeprowadzono już ich siódmą edycję.

Badania mają charakter surveyowy, obejmując ogólnopolską reprezentatywną próbę badawczą. W roku 2017 było nią 1042 Polaków powyżej 15 r.ż. Rozkład podstawowych danych w próbie badawczej przedstawiał się następująco: kobiety stanowiły 47,9%, a mężczyźni – 52,1% badanych, a w kategoriach reprezentatywnego rozkładu wieku najwięcej, bo 26%, stanowiły osoby po 60 r.ż., 17% badanych było 50-latkami, 15% – 40-latkami, 19% – 30-latkami i 17% – 20 latkami. Najmniejszą grupę – 6% – stanowiły osoby od 15 do 20 r.ż. W całkowitej próbie badawczej 1042 osób znalazła się grupa 649 osób posiadających dzieci (również dorosłe), w tym 273 rodziców posiadających dzieci do 18 r.ż.

Badania przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (CAPI). Dane zebrała firma Kantar TNS w procedurze badania omnibusowego według autorsko przygotowanego przeze mnie zestawu pytań, w większości dysjunktywnych. Kilka pytań było w swej treści zbliżonych do pytań zastosowanych wcześniej przez inne podmioty badawcze (CBOS, 2008), w celu porównania dynamiki postaw.

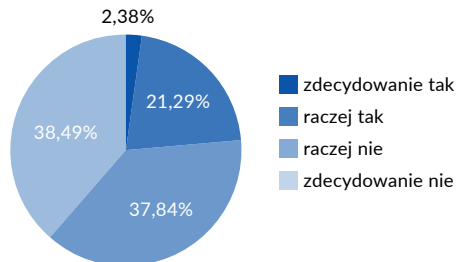
W roku 2017, podobnie jak wcześniejszych edycjach monitoringu RPD, celem badań było rozpoznanie poziomu społecznej aprobaty różnych zachowań przemocy wobec dzieci oraz poziomu uznawania kar cielesnych za metody wychowawcze. Intencją badania było także – poprzez porównanie z wcześniejszymi pomiarami – ukazanie dynamiki aprobaty zachowań przemocowych co do podstawowych przyjętych wskaźników, tj. akceptacji uderzania dziecka, bicia dziecka oraz uznawania bicia za skuteczną metodę wychowawczą³. Ponadto w badaniu rozpoznaniu poddano wiedzę o prawie zakazującym stosowania przemocy w wychowaniu, nastawienie do zakazu i dynamikę wiedzy na jego temat.

W poniższym opracowaniu proponuję przyjrzeć się wybiórczo analizie rezultatów badania 2017 sfokusowanej grupy rodziców dzieci do 18 r., liczącej 273 osoby. W świetle udziału rodziców w badaniu zadano także pytania o stosowanie zachowań przemocowych w relacjach wychowawczych z własnymi dziećmi.

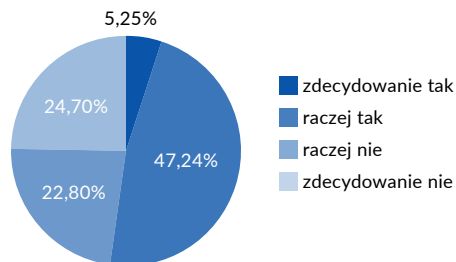
3 Raport prezentujący dynamikę wskaźników społecznej aprobaty uderzania dziecka, bicia i uznawania bicia za metodę wychowawczą jest dostępny na stronie RPD: http://brpd.gov.pl/sites/default/files/przemoc_w_wychowaniu_raport_2017_0.pdf.

Opinie rodziców na temat wykorzystywania różnych zachowań przemocowych w wychowaniu dzieci

Uzyskane dane pokazują niekorzystny obraz poziomu aprobaty możliwości zastosowania zachowań przemocowych w wychowaniu, jaki charakteryzuje rodziców. Około ¼ rodziców aprobuje bicie dziecka, nie dostrzegając niczego złego w sprawianiu dziecku lania, a ponad połowa aprobuje uderzanie dziecka w formie tzw. klapsów (rys. 1 i 2).

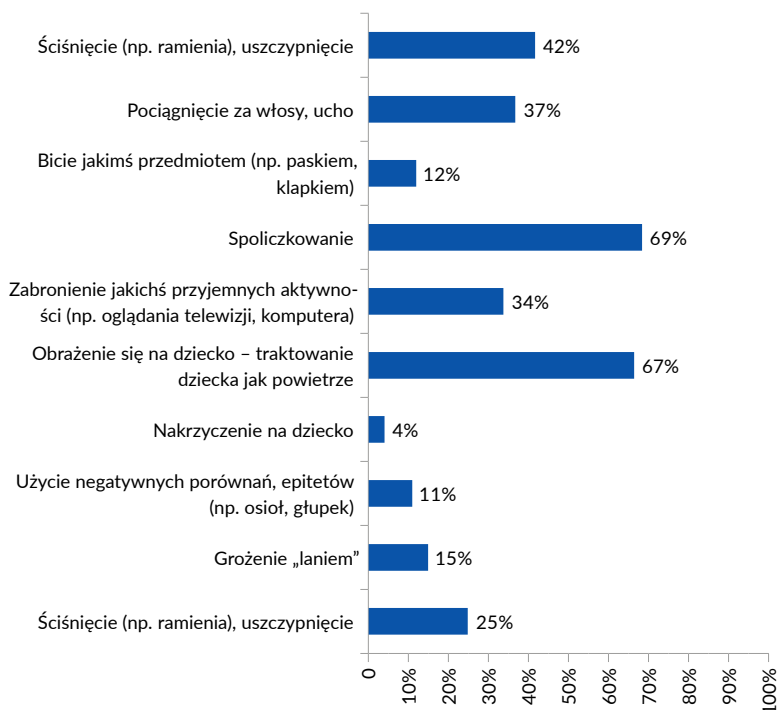
Rysunek 1. Odsetki odpowiedzi badanych na pytanie, czy zgadzają się ze stwierdzeniem: tzw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło ($n = 273$).

Rysunek 2. Odsetki odpowiedzi badanych na pytanie, czy zgadzają się ze stwierdzeniem: są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa ($n = 273$).

Jeśli wnikliwiej spojrzeć na uzyskane wyniki, to negatywny charakter ustaleń wzmocnia się w perspektywie zwrócenia uwagi na proporcje bezwzględnych przeciwników bicia i uderzania dziecka w stosunku do ogólnej ich liczby. Zdecydowanych przeciwników jest bowiem wśród rodziców w zasadzie niezbyt wielu. Jednie co czwarty z badanych zdecydowanie nie akceptuje uderzania dziecka. Jeśli natomiast chodzi o dezaprobatę sprawiania lania, wyraża ją nieco więcej rodziców, bo 39%. Sytuacja tak wysokiej aprobaty przy niskiej całkowitej dezaprobie z pewnością stanowi niekorzystne tło dla ryzyka faktycznego występowania zachowań przemocu w praktyce wychowawczej. Negatywnie też świadczy o poziomie kultury pedagogicznej polskich rodziców.

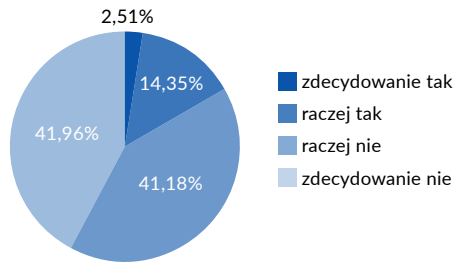
Ponadto rodzice w niemałych odsetkach aprobuje także inne zachowania przemocowe wobec dzieci.

Rysunek 3. Odsetki odpowiedzi badanych na pytanie o to, które z wymienionych sposobów postępowania z dzieckiem mogą wykorzystywane w wychowaniu (% dla $n = 273$).

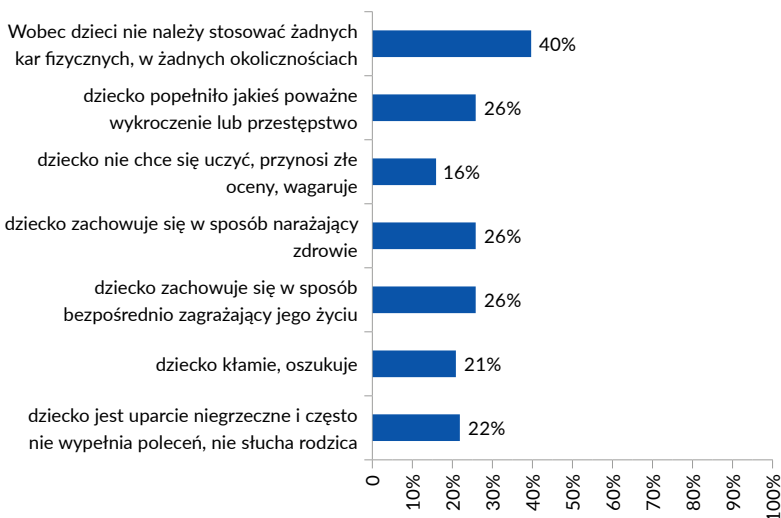
Jak obrazuje to rozkład danych (rys. 3), niektóre z zachowań przemocowych cieszą się wysoką aprobatą rodziców. Prym pod tym względem wiezie krzyczenie na dziecko jako aprobowane przez $\frac{1}{3}$ rodziców. Wysoki wskaźnik aprobaty uzyskały także wielogodzinna izolacja (zamknięcie dziecka w odosobnieniu), grożenie dziecku tzw. laniem oraz wrogi ignorowanie dziecka (traktowanie jak powietrze). Najmniejszą aprobatę uzyskało bicie przedmiotem oraz spoliczkowanie dziecka. Jak można zauważyć, najwyższa aprobata dotyczy tych zachowań, które w potocznym rozumieniu nie są określane jako przemoc, natomiast najniższa dotyczy tych zachowań, które powszechnie są nazywane zachowaniami przemocowymi, oraz tych, które uznawane są za szczególnie poniżające (spoliczkowanie).

Innym wymiarem (wskaźnikiem) aprobaty przez rodziców przemocy w wychowaniu jest traktowanie bicia jako skutecznej metody wychowawczej. Okazuje się, że w sytuacji bezpośredniego pytania zebrane odpowiedzi wskazują stosunkowo niewielką grupę rodziców cechujących się taką opinią – 17%. Spoglądając na zdecydowanych oponentów takiego stanowiska, można jednak spostrzec, że od nazywania bicia metodą wychowawczą odżegnuje się mniej niż połowa rodziców – 42% (rys. 4).

Rysunek 4. Odsetki odpowiedzi badanych na pytanie, czy zgadzają się ze stwierdzeniem: zabicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najskuteczniejszą metodą wychowawczą ($n = 273$).

Co ciekawe jednak, pytając o tę samą w gruncie kwestię w inny sposób, tj. poprzez przedstawienie różnych trudnych wychowawczo zachowań dziecka, zapytaniem, które zasługują na karę cielesną, wskaźniki aprobaty są w kilku przypadkach wyższe (rys. 5).

Rysunek 5. Odpowiedzi badanych na pytanie o to, w jakich okolicznościach dziecko zasługuje na to, aby dostać w skórę ($n = 177$).

Analizując rodzajowo przedstawione zachowania, można zwrócić uwagę na to, że zachowania, które uzyskały najwyższą aprobatę zastosowania przemocy, to te, które w zasadzie są związane z odczuwaniem przez rodzica lęku o dziecko ze względu na zagrożenie jego bezpieczeństwa lub pomyślności. W tych sytuacjach ponad ¼ rodziców aprobuję bicie dziecka. Nieco rzadziej kary cielesne są aprobowane

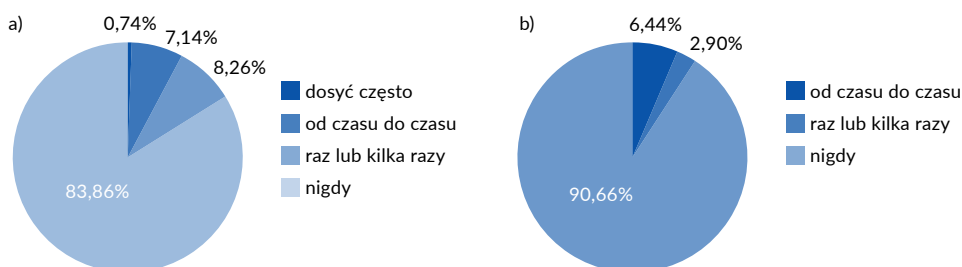
w sytuacji nieposłuszeństwa dziecka i oszukiwania rodzica – przez ok. 1/5 badanych. W tej sytuacji z kolei, jak się wydaje, podłożem emocjonalnym aprobaty przemocy jest podważanie autorytetu rodzica. Na marginesie warto przypomnieć, że zarówno kontekst lęku, jak i naruszenia samooceny są powszechnie w piśmiennictwie traktowane jako ryzyko pojawiania się zachowań przemocowych.

W analizowanym obrazie danych należy też zwrócić uwagę na grupę rodziców, którzy zadeklarowali się jako całkowicie negujący zastosowanie kar cielesnych wobec dziecka w jakichkolwiek okolicznościach, stanowiącą 40%. Czyli podobny odsetek jak w przypadku zastosowanego pytania bezpośredniego.

Wykorzystywanie przemocy w wychowaniu w ujawnieniach rodziców

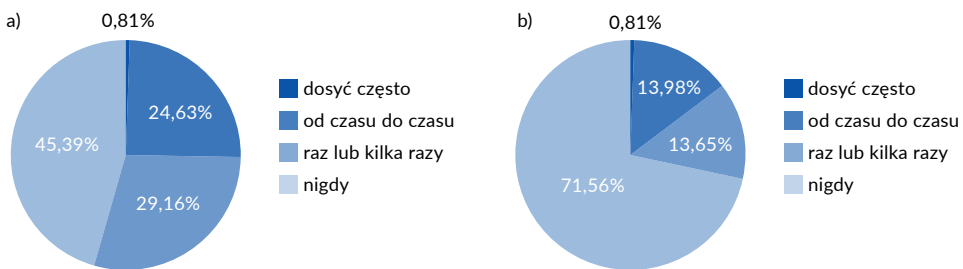
Na tle przedstawionej aprobaty rodziców co do zachowań przemocowych wobec w wychowaniu należy spostrzegać ich ujawnienia dotyczące osobistych zachowań przemocowych wobec własnych dzieci. Założenie względnej nawet szczerości badanych w tej mierze byłoby dość naiwnym stanowiskiem badawczym, dlatego uzyskane wskaźniki traktowane powinny być nie tyle jako obrazujące faktyczne rozmiary zjawiska, ile jako ukazujące gotowość rodziców do przyznawania się do stosowania przemocy wobec dzieci, co powinno być potraktowane jako kolejny wymiar ich postaw wobec samej kwestii przemocy w wychowaniu.

Przy bezpośrednim zapytaniu rodziców o wykorzystanie tzw. lania – jak można było się spodziewać – niewielu z nich przyznało się do takiego zachowania, a jeszcze mniej przy zapytaniu o to zachowanie jako aktualne, czyli występujące w ciągu ostatniego roku (rys. 6 i 6a).

Rysunek 6. Odsetki odpowiedzi badanych na pytanie o to, a) czy zdarzyło się kiedykolwiek, że ich dziecko dostało tzw. lanie, oraz, b) czy w ciągu ostatniego roku zdarzyło się, że dziecko dostało tzw. lanie? ($n = 273$).

Jak widać, rodzice rzadko przyznają się do zachowań ocenianych społecznie jednoznacznie jako przemoc wobec dzieci (sprawianie lania). Nieco inaczej przedstawia się jednak sytuacja dotycząca tzw. klapsów, czyli uderzania dziecka. To znaczy, kiedy przyznawanie dotyczy zachowania, którego zaliczanie do kategorii przemocy jest przez wielu kontestowane – „klapsy nie są żadną przemocą” i co było widać we wcześniejszych danych i uwagach, ponad połowa badanych rodziców (52%) akceptuje to zachowanie. W tym wypadku poziom ujawnień osobistego zachowania – uderzania dziecka (klapsów) jest zdecydowanie wyższy (rys. 7). Do zastosowania kiedykolwiek klapsa przyznało się aż 55% rodziców, w tym co czwarty do jego stosowania od czasu do czasu. Ale co ciekawe, do zachowania jako aktualnego (w ostatnim roku) przyznało się już dwukrotnie mniej rodziców niż do jego wystąpienia kiedykolwiek (rys. 7a).

Rysunek 7. Odsetki odpowiedzi badanych na pytanie o to, a) czy zdarzyło się im kiedykolwiek wymierzyć swojemu dziecku klapsa, oraz, b) czy w ciągu ostatniego roku zdarzyło się im dać dziecku klapsa?

Jak można interpretować tę różnicę między ogólnym przyznaniem się do zachowania przemocy wobec dziecka a przyznaniem się do zachowania jako aktualnego? Pojawiła się ona zarówno w przypadku bicia, jak i wymierzania klapsów. Można by ją tłumaczyć możliwym wycofywaniem się rodziców z tego rodzaju zachowań np. wskutek zmiany postaw albo jako związaną z dorastaniem dzieci badanych rodziców, gdyż stosowanie kar cielesnych jest skorelowane z wiekiem dziecka. Ale można też widzieć ją jako powodowaną mniejszą skłonnością do przyznawania się do obecnych zachowań w porównaniu z zachowaniami przeszłymi. Łatwiej bowiem jest nam przyznać się do negatywnego zachowania, które wystąpiło kiedyś, „dawno”, niż do tego, że prezentujemy je obecnie. Oczywiście to wyjaśnienie ma charakter hipotetyczny, rzetelna interpretacja tej kwestii wymagałaby podjęcia dodatkowych inicjatyw badawczych, gdyż w świetle posiadanych danych nie jest ona możliwa.

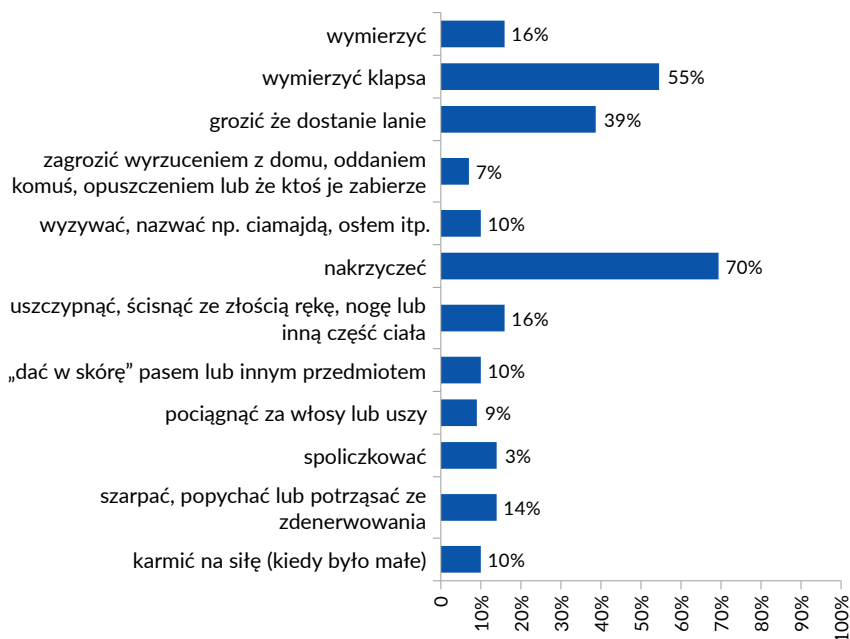
W kontekście pogłębionej analizy danych na temat ujawnień posługiwania się klapsami ustalono, że na poziomie istotnym statystycznie (mierzonym testem

chi-kwadrat), do stosowania przemocy w wychowaniu (klapsów), częściej przyznawali się rodzice:

- którzy uważali, że bicie dziecka nie jest niezgodne z prawem;
- którzy sami w dzieciństwie doświadczali przemocy w wychowaniu;
- mający niskie wykształcenie;
- starsi wiekiem (po 40 r.ż.);
- pochodzący z małych miejscowości.

Ujawnione korelacje odpowiadają występującym w wielu badaniach wskazaniom na cechy sprzyjające stosowaniu przemocy wobec dzieci jak własne doświadczenia przemocowe w dzieciństwie, brak wiedzy o niewłaściwości zachowań, niskie wykształcenie oraz identyfikacja z tradycyjnymi „ideologiami” i „metodykami” wychowawczymi, co często dotyczy osób z mniejszych miejscowości oraz osób starszych socjalizowanych w warunkach większej ogólnej kulturowej aprobaty zachowań przemocy jako użytecznych w wychowaniu.

Badani rodzice pytani o inne zachowania przemocowe wobec własnych dzieci, ujawniali je na różnym poziomie (rys. 8 – prezentowany z włączeniem odpowiedzi na temat zastosowania kiedykolwiek lania i klapsów).

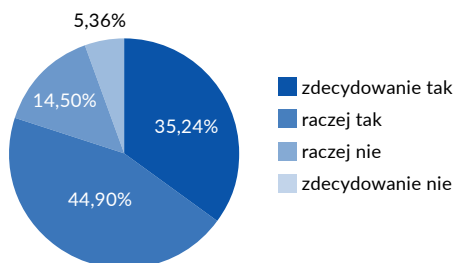

Rysunek 8. Odpowiedzi badanych na pytanie o to, czy wobec własnego dziecka zdarzyło im się któreś z wymienionych zachowań (% dla $n = 273$)?

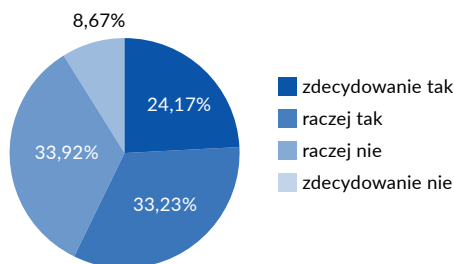
Jak widać w obrazie danych, rodzice do niektórych zachowań przemocowych przyznawali się niemal powszechnie (np. do krzyczenia na dziecko), do innych – stosunkowo często (groźenie laniem), podczas gdy jeszcze inne zachowania, takie jak groźenie oddaniem czy wyrzuceniem z domu i spoliczkowanie, ujawniał niewielki odsetek rodziców. Ten profil danych można interpretować podobnie jak przy wcześniejszych danych na temat opinii o możliwości stosowania zachowań przemocy wobec dziecka – rodzice częściej przyznają się do tych zachowań, które nie są traktowane w sensie obyczajowym jako zachowania przemocowe, nie są w publicznym dyskursie i w obyczajowym języku nazywane przemocą. Z kolei zachowania uznawane kulturowo za szczególnie poniżające (spoliczkowanie), niewłaściwe lub naganne (zagrożenie wyrzuceniem) bądź jako ewidentne zachowania przemocy czy fizycznej (bicie pasem), czy werbalnej (wyzwiska), ujawniane są przez niewielki odsetek rodziców (10% lub mniej).

Wiedza rodziców o zakazie kar cielesnych i jego ocena oraz opinie na temat działań wobec problemu kar cielesnych

We wprowadzonym w roku 2010 zakazie stosowania kar cielesnych (który został na mocy ustawy nowelizującej ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z 2005 r. umieszczony w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym w postaci przepisu „Osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych” jako art. 96¹). Zebrane w tej kwestii dane obrazują mało satysfakcjonujący poziom wiedzy rodziców o obowiązywaniu w polskim prawie zakazu kar cielesnych (rys. 9).

Rysunek 9. Odsetki odpowiedzi badanych na pytanie, czy zgadzają się ze stwierdzeniem: bicie dziecka jest niezgodne z polskim prawem ($n = 273$).

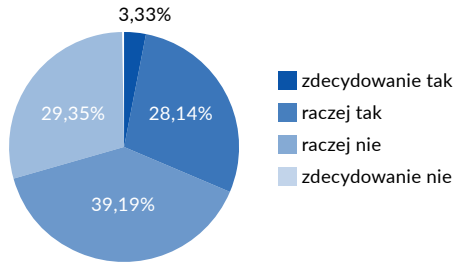
Rysunek 10. Odsetki odpowiedzi badanych na pytanie o to, czy ich zdaniem wprowadzenie w Polsce całkowitego zakazu bicia dzieci jest słuszne i może przynieść pozytywne skutki? ($n = 273$).

Wiedzę o obowiązywaniu w Polsce prawa zakazującego kar cielesnych ma w zasadzie jedynie nieco częściej niż co trzeci rodzic (odpowiedzi *zdecydowanie tak*; 35%). Innymi słowy jedynie co trzeci rodzic wie o istnieniu w polskim systemie prawnym zakazu kar cielesnych.

Poza poziomem świadomości rodziców co do prawa zakazującego kar cielesnych określono także nastawienie rodziców do zakazu, tj. ich ocenę co do jego funkcjonalności (rys. 10). W tym wypadku większość badanych (57%) pozytywnie ocenia sam zakaz (niezależnie od tego, czy wie o jego istnieniu czy nie). Należy jednak zwrócić uwagę, że zdecydowaną aprobatę – pozytywną ocenę zakazu wyraża już jedynie co czwarty rodzic. Tak naprawdę jest to mało satysfakcjonujący obraz świadomości rodziców o prawnej ochronie dzieci przed przemocą, obraz, który wyraźnie skłania do refleksji nad potrzebą skutecznej edukacji na temat obowiązywania zakazu, ale i na temat sensu istnienia tego zakazu, na temat jego właściwego rozumienia i funkcji, którą przecież *notabene* nie jest bynajmniej kryminalizacja zachowań rodziców, ale właśnie sens edukacyjno-normotwórczy.

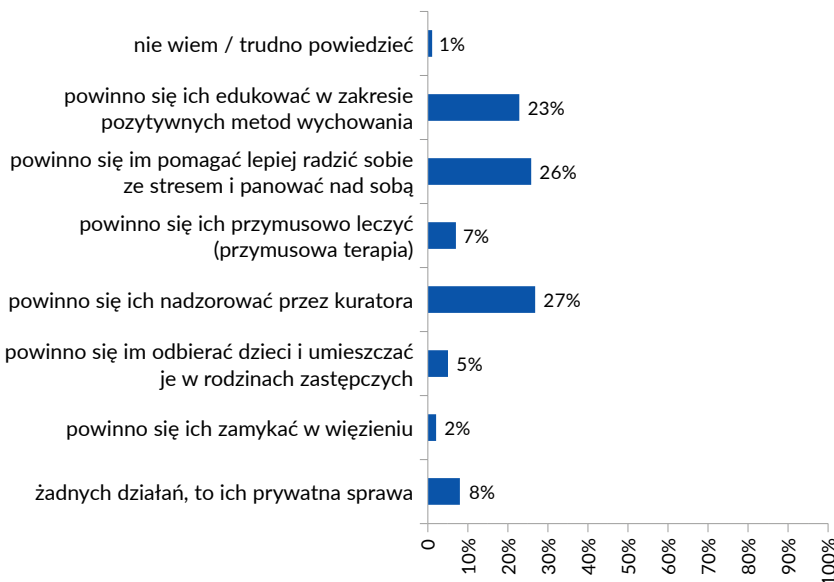
W ramach rozpoznania nastawienia rodziców do działań wobec sytuacji przemocy w wychowaniu analizie poddano zarówno nastawienie rodziców do ingerowania w tego typu przypadki, jak i ich preferencje co do charakteru działań, jakie powinny być zastosowane w ramach interwencji.

W pierwszym aspekcie – akceptacji ingerencji w rodzinę w sytuacji stosowania kar cielesnych – badania ujawniły raczej duże przyzwolenie rodziców na taką ingerencję, gdyż ponad 2/3 z nich (69%) nie zgodziło się, że jest to wyłącznie prywatna sprawa rodziny. Warto jednak dokładniej zwrócić uwagę na rozkład danych – jedynie 30% rodziców w sposób zdecydowany uważało, że postępowanie z dzieckiem nie jest wyłącznie prywatną sprawą rodziców (rys. 11).

Rysunek 11. Odsetki odpowiedzi badanych na pytanie o to, czy zgadzają się ze stwierdzeniem: sposób postępowania rodziców z dzieckiem, w tym postępowanie się karami fizycznymi, jest wyłącznie ich prywatną sprawą ($n = 273$).

Co do charakteru działań, jakie należy podejmować wobec rodziców bijących dzieci, preferencje rodziców wyraźnie nominują działania nadzorcze, pomocowe i edukacyjne nad różnymi restrykcjami wobec rodziców (rys. 12).

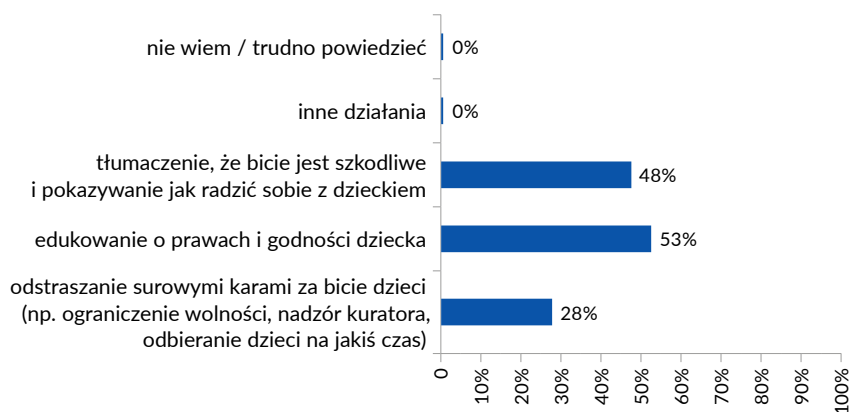

Rysunek 12. Odsetki odpowiedzi badanych na pytanie o to, jakie działanie powinno się przede wszystkim podejmować wobec rodziców, którzy biją swoje dzieci ($n = 273$).

Najwyższą rangę w tych preferencjach uzyskały bowiem takie działania jak nadzór kuratora i pomoc rodzicom w radzeniu sobie ze stresem, a także edukacja rodziców w zakresie pozytywnych metod oddziaływania na dziecko. Minimalne wskazania dotyczyły natomiast pozbawiania rodziców wolności czy odbierania im dzieci. Ten

profil preferencji co do działań wobec rodziców stosujących kary cielesne wydaje się częściowo efektem silnie działającej w naszych warunkach kulturowej normy dotyczącej autonomii rodziny i jej względnej nienaruszalności, choć z drugiej strony patrząc, można też zauważyć, że jedynie 8% badanych wykazało negatywną postawę wobec jakiegokolwiek interwencji.

Jak więc widać, rodzice w sensie ogólnym wykazują przyzwolenie na ingerowanie w sytuacje przemocowe w wychowaniu w rodzinie, ale rodzaj tej ingerencji powinien ich zdaniem opierać się na nadzorze, edukacji i przekonywaniu rodziców, by nie stosowali kar cielesnych, oraz pomaganiu im, a nie na stosowaniu wobec nich surowych kar. Podobnie przedstawia się obraz opinii rodziców co do ogólnych działań, które mogłyby spowodować, że rodzice rzadziej stosowaliby kary cielesne w wychowaniu (rys. 13).

Rysunek 13. Odsetki odpowiedzi badanych na pytanie o to, co mogłoby spowodować, że rodzice rzadziej stosowaliby kary cielesne wobec dzieci ($n = 273$).

Widać w nim, podobnie jak w przypadku proponowanych działań wobec rodziców bijących dzieci, zdecydowane preferowanie działań edukacyjnych nad odstraszaniem czy poważnymi karami, jakie powinny być stosowane w celu eliminacji kar cielesnych.

Podsumowanie. Kary cielesne i ich aprobata – czy wiele hałasu o nic?

Przedstawiony w niniejszym opracowaniu obraz postaw polskich rodziców wobec przemocy w wychowaniu nie jest bynajmniej powodem do dobrego samopoczucia.

Ukazane wskaźniki i wartości procentowe charakteryzujące poziom aprobaty przemocy w wychowaniu należy uznać za ryzykownie wysokie i wymagające intensywnych działań mających na celu zmiany owych postaw. Społeczna akceptacja kar cielesnych jest bowiem jednym z podstawowych czynników ryzyka stosowania w praktyce wychowawczej sposobów przemocowych. To oznacza wprost, że im wyższy poziom akceptacji zachowań przemocowych, im bardziej pozytywnie są spostrzegane kary cielesne, tym więcej przypadków poważnych, drastycznych aktów wobec dzieci, tym więcej poważnego znęcania się nad nimi. To stanowisko prezentuje wielu autorów. Badacze podkreślają związek między stosowaniem „lekkich” kar cielesnych (klapsów) a wystąpieniem zagrażających zdrowiu i życiu dziecka zachowań przemocowych, jak również związek pomiędzy aprobatą kar cielesnych a ryzykiem wystąpienia poważnych form znęcania się nad dzieckiem (Bussmann i in., 2011; Durrant, Ensome 2012; Durrant, Janson, 2005; Durrant i in., 2006; Gershoff, 2013; Lee i in., 2013; Zolotare i in., 2011). Uważa się też, że odkryte związki między stosowaniem klapsów a poważnymi formami znęcania się nad dzieckiem wskazują na to, iż zmniejszanie akceptacji i używania klapsów może owocować ograniczeniem liczby przypadków poważnego znęcania się nad dzieckiem (Afifi i in., 2017), a wręcz znajduje się na to wyraźne argumenty i dowody (Durrant, Janson, 2005). Obok podnoszenia kwestii równości praw dla dzieci i potrzeby ochrony ich praw, ten związek między karami cielesnymi, ich aprobatą i ich stosowaniem a zagrażającymi życiu oraz zdrowiu dzieci aktami lub sytuacjami przemocy jest wykorzystywany jako jeden z podstawowych argumentów na rzecz wprowadzania reform ukierunkowanych na całkowity zakaz przemocy, w tym zakaz stosowania kar cielesnych, oraz na rzecz podejmowania innych działań eliminujących to zjawisko.

Poza tym nurtem argumentacji w dyskursie na rzecz eliminacji przemocy w wychowaniu, w tym kar cielesnych, podnosi się też argumenty o katastrofalnym znaczeniu doświadczania kar cielesnych, wskazując na długotrwałe, wręcz całożyciowe, negatywne konsekwencje, jakie mogą dotyczyć dzieci. W ostatnich latach badacze zjawiska przemocy wobec dzieci mocno akcentują szkodliwy wpływ właśnie tzw. łagodniejszych postaci stosowania kar cielesnych, w tym tzw. klapsów (*spanking*). Pojawiło się sporo publikacji, które pokazują negatywne skutki rozwojowe takich zachowań. Niedawno dość jednoznacznie wykazano w naukowo-badawczym dyskursie, że systematycznie stosowane klapsy powodują podobne skutki jak tzw. ciężkie kary cielesne (Gershoff, 2002; Gershoff, Grogan-Kaylor, 2016; Gershoff i in., 2010, 2016). Na tej podstawie proponuje się zresztą włączenie kar cielesnych, w tym klapsów do kategorii *Adverse Childhood Experiences* (ACE, negatywne doświadczenia dziecięce), jako wywołujących poważne szkody psychoemocjonalne i w konsekwencji

negatywne konsekwencje zdrowotne (Afifi i in., 2017). Na podstawie badań zarówno bezpośrednich, jak i metaanalitycznych wykazano wysokie prawdopodobieństwo rozwoju i wystąpienia m.in. niskiej samooceny oraz problemów psychicznych i zachowaniowych, postaw lękowych, pojawienia się skłonności do depresji, a nawet autoagresji, myśli samobójczych, nadużywania substancji psychoaktywnych (alkoholu, leków), skłonności do narkotyzowania się (Afifi, Romano, 2017; Fergusson, 2013; Gershoff, 2002; Gershoff i in., 2010, 2016; Larzelere, Kuhn, 2005; Paolucci, Violato, 2004). Ponadto wskazuje się na bardzo prawdopodobne wystąpienie zaburzeń poznawczych na tle problemów z koncentracją uwagi oraz obniżenia się możliwości poznawczych, za czym stoją często niekorzystnych zmiany neurologiczne w mózgu, jakie powoduje – co podkreślają eksperci – doświadczanie przez dzieci kar fizycznych (Strauss i in., 2009; Teicher i in., 2016; Tomoda i in., 2009). Badania podkreślają też wysokie prawdopodobieństwo rozwoju u dzieci doświadczających kar cielesnych zaburzeń eksternalizacyjnych oraz skłonności do stosowania agresji (Flouri, Midouhas, 2016), jak i na proces normalizowania przemocy przez dzieci doświadczające kar cielesnych i wbudowywania przemocy w arsenał środków wykorzystywanych w relacjach z innymi, w tym w kontekście późniejszych ról rodzicielskich (Afifi i in., 2017; Gershoff i in., 2016).

Wbrew potocznym opiniom badacze zgodnie podkreślają, że żadne badania nie wykazują dobroczynnego wpływu kar cielesnych i ich wychowawczej efektywności, a wręcz przeciwnie – dowiedziono, iż wpływają one na zaburzenia w zakresie etyczno-społecznej internalizacji, na rozwój zaburzenia samoregulacji i powodują rozwój zewnątrzsterowności, czyli sprzyjają kształtowaniu osobowości działającej na zasadzie „kija i marchewki” (Afifi i in., 2017; Gershoff, Grogan-Kaylor, 2016).

Patrząc na taki obraz następstw doświadczania przemocy w wychowaniu, w kontekście przytoczonej na wstępie tego opracowania częstości występowania problemu kar cielesnych w perspektywie globalnej, uzmysławiamy sobie powagę sytuacji w rozważaniu psychospołecznej i zdrowotnej kondycji naszej populacji – obecnej i przyszłej. W tym właśnie kontekście można dostrzec zasadność i konieczność promowanych dzisiaj przez różne podmioty międzynarodowe haseł „bezprzemocowe dzieciństwo”, „zero dla tolerancji przemocy wobec dzieci”, najwyższy czas zatrzymać przemoc”, „zatrzymać klapsy” itp.

Postuluje się też szeroki wachlarz działań, które mogą do tego prowadzić. Poza reformami prawa i wprowadzaniem całkowitego zakazu przemocy, w tym kar cielesnych, wskazuje się na efektywność m.in. kampanii społecznych (np. Lansford i in., 2017), ale też i innych działań na różnych poziomach prewencji i poziomów ryzyka stosowania przemocy w wychowaniu (Gershoff i in., 2017). Silnie postulowane jest

także wypracowanie spójnej polityki, która w różnych sferach – takich jak edukacja, pomoc i wsparcie rodzin, zdrowie psychiczne i ogólne, a nawet zatrudnienie – będzie promowała rozwiązania, które minimalizują czynniki ryzyka stosowania kar cielesnych i innych zachowań przemocy wobec dzieci.

E-mail autorki: ewa-jarosz@post.pl.

Bibliografia

- Afifi, T. O., Romano, E. (2017). Ending the spanking debate. *Child Abuse & Neglect*, 71, 3–4.
- Afifi, T. O., Ford, D., Gershoff, E. T., Merrick, M., Grogan-Kaylor, A., Ports, K., MacMillan, H. L., Holden, G. W., Taylor, C. W., Lee, S. J., Bennett, R. P. (2017). Spanking and adult mental health impairment: The case for designation of spanking as an adverse Childhood experience. *Child Abuse & Neglect*, 71, 24–31.
- Bussmann, K., Erthal, C., Schroth, A. (2011). Effects of banning corporal punishment in Europe: A five nation comparison. W: J. Durrant, A. B. Smith (red.), *Global pathways to abolishing physical punishment: realizing children's rights* (s. 299–322). Nowy York: Routledge.
- Durrant, J., Ensom, R. (2017). Twenty-five years of physical punishment research: what have we learned? *Korean Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 28(1), 20–24.
- Durrant, J., Plateau, D., Ateah, C. A., Holden, G. W., Barker, L. A., Stewart-Tufescu, A., Jones, A. D., Ly, G. Ahmed, R. (2017). Parents' views of the relevance of a violence prevention program in high, medium and low human development contexts. *International Journal of Behavioral Development*, 4(4), 523–531.
- Durrant, J. E., Janson, S. (2005). Law reform, corporal punishment and child abuse: the case of Sweden. *International Review of Victimology*, 12, 139–158.
- Durrant, J. E., Ensom, R. (2012). Corporal punishment of children: Lessons from 20 years of research. *Canadian Medical Association Journal*, 184, 1373–1377.
- Durrant, J. E., Trocmé, N., Fallon Barbara, M. C., Black, T., Knoke, D. (2006). *Punitive violence against children in Canada* [CECW information sheet #41E]. Toronto.
- Fang, S., Brown, D. S., Florence, S. C., Mercy, J. A. (2012). The economic burden of child maltreatment in the United States and implications for prevention. *Child Abuse & Neglect*, 36, 156–165.

- Ferguson, C. J. (2013). Spanking, corporal punishment and negative long-term outcomes: A meta-analytic review of longitudinal studies. *Clinical Psychology Review*, 33, 196–208.
- Flouri, E., Midhouhas, E. (2016). Environmental adversity and children's early trajectories of problem behavior: the role of harsh parental discipline. *Journal of Family Psychology*, 31(2), 234–243.
- Gershoff, E. T., Grogan-Kaylor, A. (2016). Spanking and Child Outcomes: Old Controversies and New Meta-Analyses. *Journal of Family Psychology*, 30(4), 453–469.
- Gershoff, E. T. (2002). Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 128, 539–579.
- Gershoff, E. T., S. J. Leeb, J. E. Durrant (2017). Promising intervention strategies to reduce parents' use of physical punishment. *Child Abuse & Neglect*, 71, 9–23.
- Gershoff, E. T., Grogan-Kaylor, A., Lansford, J. E., Chang L, Zelli, A., Deater-Deckard, K., Dodge, K. A. (2010). Parent Discipline Practices in an International Sample: Associations With Child Behaviors and Moderation by Perceived Normativeness. *Child Development*, 81(2), 487–502.
- Gershoff, E. T. (2013). Spanking and child development: We know enough now to stop hitting our children. *Child Development Perspectives*, 7(3), 133–137.
- Gershoff, E. T., Ansari, A., Purtell, K. M., Sexton, H. R. (2016). Changes in parents' spanking and reading as mechanisms for Head Start impacts on children. *Journal of Family Psychology*. Advance online publication. DOI: dx.doi.org/10.1037/fam0000172.
- Jarosz, E. (2013). *Polacy wobec bicia dzieci. Raport z badań 2013*. Warszawa: BRPD. Pobrane z: <http://brpd.gov.pl/aktualnosci-ksiazki-informatory-poradniki/polacy-wobec-bicia-dzieci-raport-z-badan-2013>.
- Jarosz, E. (2015). *Przemoc w wychowaniu. Między prawnym zakazem a społeczną akceptacją*. Warszawa: BRPD.
- Jarosz, E. (2017). Prawo dziecka do życia wolnego od przemocy. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(2), 24–44.
- Jarosz, E., Nowak, A. (2012). *Dzieci ofiary przemocy w rodzinie. Raport Rzecznika Praw Dziecka*. Warszawa: BRPD.
- Know Violence in Childhood (2017). *Ending Violence in Childhood. Global Report 2017*. New Delhi: Know Violence in Childhood.
- Lansford, J. E., Cappa, C., Putnick, D. L., Bornstein, M. H., Deater-Deckard, K., Bradley, R. H. (2017). Change over time in parents' beliefs about and reported use of

- corporal punishment in eight countries with and without legal bans. *Child Abuse & Neglect*, 7, 44–55.
- Larzelere, R. E., Kuhn, B. R. (2005). Comparing child outcomes of physical punishment and alternative disciplinary tactics: A meta-analysis. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 8, 1–37.
- Lee, S. J., Taylor, C. A., Altschul, I., Rice, J. C. (2013). Parental spanking and subsequent risk for child aggression in father-involved families of young children? *Children and Youth Services Review*, 35(9), 1476–1485.
- Santos Pais, M. Wystąpienie z dnia 9.10.2017. Pobrane z: http://srsg.violenceagainstchildren.org/story/2017-10-09_1583.
- Oveisi, S., Ardabili, H. E., Majdzadeh, R., Mohammadkhani, P., Rad, J. A., Loo, J., (2010). Mother's attitudes towards corporal punishment of children in Qazvin-Iran. *Journal of Family Violence*, 25, 159–164.
- Paolucci, E. O., Violato, C. (2004). A meta-analysis of the published research on the affective, cognitive, and behavioral effects of corporal punishment. *Journal of Psychology*, 138, 197–221.
- Romano, E., Bell, T., Norian, R. (2013). Corporal punishment: examining attitudes toward the law and factors influencing attitude change. *Journal of Family Violence*, 28, 265–275.
- SRS (2013). *Towards a world free from violence. Global Survey on violence against children*. Nowy Jork: SRS on Violence against children Office.
- SRS (2017). *Annual report of the Special Representative of the Secretary-General on Violence against Children* Nowy Jork: SRS on Violence against children Office.
- Strauss, M., Paschal, M. J. (2009). Corporal Punishment by mothers and development of children's cognitive ability: a longitudinal study of two nationally representative age cohorts, *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 18 (5) 459.
- Teicher, M. H., Samson, J. A., Anderson, C. M., Ohashi, K., (2016). The effects of childhood maltreatment on brain structure, functioning and connectivity. *Natural Review Neuroscience*, 17, 652–666.
- Tomoda A., Suzuki H., Rabi K., Yi-Shin Sheu, Polcari A., Teicher M. H. (2009). Reduced Prefrontal Cortical Gray Matter Volume in Young Adults Exposed to Harsh Corporal Punishment. *Neuroimage*, 47(Suppl 2), T66–T71.
- UNICEF (2014). *Hidden in Plain sight. A statistical analysis of violence against children*. Nowy Jork: UNICEF.
- UNICEF (2017a). *A familiar face. Violence in the life of children and adolescents*. Nowy Jork: UNICEF.

- UNICEF (2017b). *Child is a child. Protecting children on the move from violence, abuse and exploitation*. Nowy Jork: UNICEF.
- WHO (2014). *Investing in children: the European child maltreatment prevention action plan 2015–2020*. WHO.
- Włodarczyk, J. (2017). Przemoc wobec dzieci. W: *Dzieci się liczą 2017. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce* (s. 192–210). Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Zolotor, A. J., Theodore, A. D., Runyan, D. K., Chang, J. J., Laskey, A. L. (2011). Corporal punishment and physical abuse: Population-based trends for three-to-11-year-old children in the United States. *Child Abuse Review*, 20, 57–66.

Spare the rod, spoil the child – violent upbringing in parents' opinions and accounts

The article discusses the results of nationwide surveys conducted at the request of the Children's Ombudsman regarding the attitudes of Polish parents towards corporal punishment, their use of corporal punishment and knowledge about the legal prohibition of it in Poland. Article also propose directions of activities aimed at limiting the use of corporal punishment by Polish parents.

KEYWORDS:

CORPORAL PUNISHMENT, SPANKING, CHILDREN, VIOLENCE, OMBUDSMAN FOR CHILDREN'S RIGHTS

Cytowanie:

Jarosz, E. (2017). Dziecka bicie łatwi życie – czyli o przemocy w wychowaniu w opiniach i relacjach rodziców. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(4).

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Bez utworów zależnych 3.0 Polska.